

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४७२५

Title मगर्वतमारकरे जलाशयारा भोत्सर्गमधुख

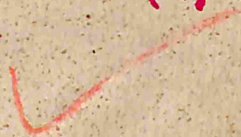
Author नीलकण्ठभट्टः शंकरभट्टात्मजः

Extent १८ पत्राणि Age सं १७१८

Subject धर्मशास्त्रम्

जलाया रामोत्सर्गमयूयः भास्करे

ध७२५

4/25/106

पुस्तक

मज्झिमनिकाय

१४
उत्तकमिदं शैवीपनामकमानुदेवात्मजनंदरामस्यपत्राण्यष्टदश

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ उक्ता दत्तविधिनामं नामभाराद्भुम्भस्करं ॥ उस्सर्गविषयेभट्टनीलकण्ठो वदत्यथ ॥ तत्र
 कुलाशयोऽसर्गप्रसंसादिशुद्धिर्नोत्ररे ॥ उदकेन विनाहृत्तिर्नोस्ति लोकद्वये सदा ॥ तस्माद्भुम्भनाशयाः कार्याः
 पुरुषेण विपश्चिन्ता ॥ यतः ॥ कूपारामप्रपाकारी तथा वृक्षावरोपकः ॥ कन्यौदः सेतुकारी स्वर्गप्राप्तोऽस्य
 संशयः ॥ तथा ॥ तडागे यस्य पानीयं सततं खलु तिष्ठति ॥ स्वर्गलोके गतिस्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ नादि
 पुराणे ॥ ॥ यो वापीतथवा कूर्पदेशे तोयविकर्जिते ॥ खानयेत्तनरो याति स्वर्गं प्रेत्य शतं समा ॥ विष्णुः ॥ कूपाराम
 तडागेषु देवतायतनेषु च ॥ पुनः संस्कारकर्ता बलभते मौलिकं फलं ॥ तथा ॥ सेतुबंधरताये च तीर्थ
 शोचरताश्च ये ॥ तडागकूपकर्तारो मुच्यन्ते तेऽपि भयात् ॥ तीर्थशौचं नोत्थिष्यं काद्यपसारणं ॥ भविष्यो
 तरे ॥ सर्वस्वेनापिकौंतेय भूमिष्ठमुदकं कुरु ॥ कुलातितारे त्कर्ता यत्र गौर्विदृषा भवेत् ॥ अतः भुम्भग
 तद्वत्तडागादिषु योजयेत् ॥ धन्यः स पांथविज्ञेयस्तडागं हस्तमंडितं ॥ पीत्वा तोयं च मार्गस्था विश्रमंति
 रमंति च ॥ पानीयशोधनं कृत्वा हृद्देवविनिर्मिते ॥ प्रणालकरणे तत्र तत्पिप्पाम्नोऽत्यनुत्तमां ॥ गृहादौ कूपिदि

राम

विशेधे फलं देवीपुराणे ॥ स्ववता ॥ अत्यकृते व्यंतस्योत्तरपथेपि वा ॥ न सर्वव्यत्यर्थं कुर्यान्मठाद्देवालयतुहात् ॥
 कृतं भयप्रदं लोके तथा त्रास्याग्निजं भयं ॥ वायव्ये वापि देवस्य भयं दं जायते कृती ॥ वराहमिहिरः ॥ पुष्टि
 भूतिपुत्रहानिं पुरं श्रीनारायणं संपदं शस्त्रबाधं ॥ किंचित्सोऽयं दिक्षु स्वीदिकुर्यात्कूपो मध्ये गेहम
 र्थदायं वेत्ति हि ॥ जलाशयारंभकाले विष्णुधर्मोत्तरे ॥ स्थिते लगे स्थिरांशे च कर्तुं शोपवयान्विते ॥ तथा
 यस्य सौम्यग्रहाः केन्द्रे त्रिकोणे वापि भागे वः ॥ पापश्चोपवयस्याने तस्मिन् कार्ये निवेशनं ॥ प्रासादे वैवसे
 तस्यात्कूपवापीषु वै वहिति ॥ केन्द्रं चाप्रथमं चतुर्थं सप्तदशमस्य ॥ त्रिकोणं नवपंचमं ॥ त्रिषड्दश एकादशः
 उपवयानि ॥ वक्रांशे पणेपि वराहसंहितायां ॥ क्रवमदुमूलविशाखागुरुभ्रमणतथाश्विनहस्ती ॥ रास्ता
 निदिग्भिः ^सपादपूरोपणे भाति ॥ गुरुभं पुष्टः ॥ जलाशयोऽसर्गकालो भविष्योत्तरे ॥ तस्मिन्सलिलसंस्पर्शे
 कार्तिके च विशेषतः ॥ तडागस्य विधिः कार्यः स्थिरनक्षत्रयोगतः ॥ मुनिभिः केचिदिच्छंति पृथगीते वा त
 रायणे ॥ न कालनियमस्तत्र सलिलं तत्र कारणं ॥ द्वापिकायां मातृत्वे दूदु अद्वौ मुरजिदशयने माघशु
 क्ले ~~मू~~लाषाढोत्तराश्वि अवणगुरुकरे पौष्णशक्राजवां दे ॥ मैत्रेयाहोयवर्णमदनरवितिथौ स
 दितयास्ततीयाकार्या तोषप्रतिष्ठा इ गुरुसितदिने कालभुद्वौ सुलग्ने ॥ मातृत्वेऽः सूर्यः ॥ इदुश्च ॥ उदुनक्षत्रं ॥

जङ्गलस्य ३

ज० उ०
॥२॥

एषां शुद्धिर्वत्सामुखी विष्णुः तस्याशयने प्रबोधे। गुरुः पुण्यः। कूरो हस्तः। पौर्णमासी रेवती। शक्रं ज्येष्ठा। वरुणं
मृगशिरः। मेषां मकराणां। ब्रह्मरोहिणी। पूर्णपक्षमी दशमी पौर्णमासी। मन्त्रयो दशी। रविसप्तमी। शोभुधः। सि
तः शुक्रः॥॥ वहिपुराणे॥ संक्रांतिमेवेन फलविशेष उक्तः॥ वापी कूपतडा गानी तस्मिन्का ले विधिः
स्मृतः॥ सुदिने शुभ नक्षत्रे प्रतिष्ठा शुभदा स्मृता॥ कर्कटे पुत्र लाभश्च सौख्यं तु मकरे भवेत्॥ मी
नेयशोधलाभश्च कुंभे वसु बहूदकं॥ वृषे च मिथुने रश्मि रश्मि के च जलं भवेत्॥ पितृ तस्मिन् कन्या
यां तुलायां शाश्वती गतिः॥ सिंहो मेषो धनुर्नाशं जलस्य द्विजयच्छतीति॥ अत्रायं संप्रहो वर्ज्यो वर्ज्योः॥
अधिकं पुत्रसंवसारं सिंह मकरस्था बृहस्पता वस्तुमिने बाले बृद्धे गुरौ शुके च वक्रैति चारिणी च गुरु
रौ शुक्रं दित्ये मलग्ना सेक्षयमासे लुपति न ह्यवति पक्षे वत्तदिना दो भूकपा शन्युक्ता द्युद्धत दोषे
च वर्ज्यः॥ उत्तरायने माघ फाल्गुन चैत्र वैशाख ज्येष्ठाषाढा न्यतम मासे पुरा विष्णु वा वयन हय विषु
बहय कन्या मीन धनु रन्यतम संक्रांतौ शुक्र पक्षे द्वितीयान वमी सप्तमी दशमी पौर्णमासी नाम न्यत
म तिथौ शनि मंगलान्यवारेषु भरणं कृत्वा कार्दपुनर्वसा च्छेष्ठा पूर्वा फाल्गुनी विशाख्यतिरिक्त नक्षत्रे
षु विष्णु माति गंडव्या घात वज्र व्यतीपात परिघ वैधति व्यतिरिक्ते योगेषु कर्तव्यं इति राविशुद्धौ बुधशुक्र

राम

॥२॥

गुरुसितपक्षचंद्रनिरोहितेक्षेत्रे जलाशयोऽसर्गः कार्यः इति॥ बह्वर्चस्य ह्यपरिशिष्टे॥ अथा
 तो वारुणविधिर्वापाकूपतडागयज्ञं व्याख्यास्यामः पुण्येतिथिकरणे शुभेनक्षत्रे प्राचीदिशि मा
 स्थाय प्राकूपवणउदकूपवणे चोदकसमीपेऽग्निमुपसमाधाय वारुणैरुं श्रपयित्वा ज्यभागीतं क
 त्वा ज्यहुतीर्जुहुयात्॥ समुद्रज्येष्ठेति प्रत्यक्षं ततो हविषोष्ठाभिर्जुहुयात् तत्त्वानि ब्रह्मणा घट
 मान इति पंच॥ त्वेन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वानिति च द्वे इमे वरुणः ऋधी हवमद्येति स्विष्टकृतं च
 नवमं नववै प्राणः प्राणवा आत्मा समादोपो नवभिर्जुहुतिमा र्जनीते धेनुं तारयेत् न अवती
 र्यमाणमनुमंत्रयेत्॥ इदं पवित्रं सलिलं कुरुष्व शुद्धाः प्रता अमृताः संतु निस्य॥ मां तारयती
 कुरुतीर्थाभिषेकं लोकाश्चोक्तं तदेतीर्यते चेति॥ पुच्छाग्रे स्वर्यं लम्बो न्वारख्य उतीर्योपो अस्मा
 न्मातरः शुभं त्वित्यथा पराततायां दिश्यु स्थापयेत् सूर्यं वसाङ्गवती हि भूया इति हि करोति चेद्दि
 क्कं एव ती वरुपत्नी वरुनामिति संचैतकीठां कां वनशृङ्गी वृषप्रजां शैथ्यं शुरां कौ स्योपदो हि
 नां विप्राय दद्यादितरां वा शक्त्या दक्षिणं तत उन्नमं कुर्यात्॥ देवपितृमनुष्याः प्रियं तामिति

ज. उ.
॥३॥

पठितो ऋजुत इत्याह शौनको ब्राह्मणम् ओजयित्वा स्वस्य यनं वाचयित इति संहिते प्रोक्तं तत्राशयो
जगविधिः ॥ ॥ विस्मृतस्तुमाश्चे ॥ अणुराजं च नमहा वा होतडागादिषु यो विधिः ॥ पुराणेष्ति
तिहासोयं पथते च तथा न्यप ॥ प्राप्य शुक्लं शुभं पक्षं अतीते चोत्तरायणे ॥ पुण्ये द्विविधकथि
ते कृत्वा ब्राह्मणवाचं ॥ प्रागुदबप्रवणे देशे तडागस्य समीपतः ॥ चतुर्हस्तां तथा वेदी चतुर
स्रां चतुर्मुखं ॥ चतुर्हस्तेति मंडपनिर्माणव्यावृत्तिः ॥ सिद्धांतशेषरेतु। तडागादिप्रतिष्ठायां प
द्मिना पद्मसंनिभे स्तुतं ॥ पद्मिनीति वेदी नाम तदुच्चता तु त्रिचतुः पंचसप्तनवैकादशान्य
तमभागेन सर्वमेवोक्तं ॥ मंडपनिर्माणे। तथा षोडशहस्तः स्यात् मंडपश्च चतुर्मुखः ॥ यद्यपि
तडागस्य समीप इत्यविशेषेण कंतथापि मंडपादितडागात्प्राच्या मुदीच्या मीशान्यं प्रतीच्यां
वा कार्यं। तडागात्पश्चिमे सर्व इशान्या मुत्र रेवा ॥ आदौ तु मंडपः कार्यः सर्वलक्षणसंयुतं
इति वचनादिसंप्रदायिकाः ॥ अत्र विशेषो भविष्यो तरे। तडागपाली शीर्षे तु मंडपकारयेच्छुभ
मिति ॥ वेद्याश्च परितो गत्री रतिमत्रास्त्रिमेखला ॥ नवसप्तो वा पंचये निवक्रान्तपात्मजं ॥
गर्ताः कुंडानियो निरेव वक्रयेषां ते यो निवक्राः। तत्रैतपक्षे। ईशाकोणस्थमष्टास्रं न कार्यं। उ

राम

॥३॥

६

पसंजातविरोधितया तद्वाधस्यैव न्यापकत्वात्। वितस्तमात्रायेनिः स्यात्सप्तसप्तान्गुलविस्तरिता॥
 गतश्च तत्र शस्तास्युस्त्रिपर्वोद्धितमेषला। विपर्वोद्धितास्यगुलोद्धिताः। सर्वतश्च सवर्णास्युः पता
 कांजसंयुताः॥ सवर्णइंद्रदितो कपालैः॥ अश्वत्थोदरं चक्षुं वरशारवाभवानितु॥ मंडपस्य प्रति
 दिशं द्वारं एते तानि कारयेत्॥ द्वाराणि तोरणानीति केचित्॥ यथाश्रुतमेवैयुतं। तदा व तोरणान्यपि
 द्वारकाष्ठमयान्येतेषां द्वारीगत्वात्। शुभास्तत्राष्टहोतारो द्वारपालस्तथाष्टवै॥ अष्टौ तु जापकाः कार्य
 ब्राह्मणवेदपारगाः॥ सर्वलक्षणसंपूर्णमंत्रवर्तो जितेंद्रियः॥ कुलशीलसमायुक्तः स्थापकः स्या
 द्विजोत्तमः॥ स्थापको गुरुः। प्रतिगर्तं तु कलशान्नयज्ञोपकरणानि च॥ व्यजनं वासनं शुभं ताम्रपा
 त्रं सुविस्तरे॥ प्रतिगर्तमेकैकः कलशसतिहेमादिः॥ बहुवचनात्प्रतिगर्तपदाच्चप्रतिकुर्तव्यम्
 यइतितुसंम्यक्॥ ततश्चनेकवर्णस्युर्बलयः प्रतिदेवतैः॥ आचार्यः प्रक्षिपेद्भूमौ शुभं मंत्रविबक्षणः॥
 अरनिमात्रो यूपः स्याद्दीरघक्षविनिर्मितः॥ यजमानप्रमाणे वा संस्थाप्यो भूतमिच्छता॥ सवाष्टास्रश्च
 पालयुतः कार्यः। वषालश्च जपितस्त्य रिमाणमध्यावयूपे विशेषो भविष्ये। कर्दवाश्च त्र्यपा ला
 वैकंकतमयः शुभाः॥ भूइत्यस्य पोनिर्दिष्टः सारदारुमयो धवेति। त्रैवर्णिकानी कर्दवकादि

५० ७०
॥ ४॥

नियम एव श्रुत्वा नियम इत्यर्थः ॥ तन्निखनन स्थानं नारदीये । तडागो त्ररतश्चैव यूपस्थानं प्रकीर्तित
मिति ॥ सर्वकृडात्प्राचां पदाम्ना त्रितरिते देश इति रूपनाशयणीये ॥ ऊः नाशयमं डां त रा ल इति केचित् ॥
ईशानेषु निषानस्यन्यसेद्यप्यथोदितमिति केचित् ॥ एतत्पक्षत्रयमूलविमर्काय । हेमालं कारणः का
र्याः पंचविंशतिसत्त्वजः ॥ कुंडलानि च हेमानि केयूरकटकानि च । तथोऽगुलिपवित्राणि वासीसिविवि
धानि च ॥ दक्षयेव समं सर्वाश्चाचार्ये द्विगुणं पुनः ॥ दद्याच्चयनसंयुक्तं मात्मनश्चापियत्प्रिय ॥ सौवर्णे
कूर्ममकरौ राजतौ मन्त्रादुडुभौ ॥ ताम्रौ कुलीरमंडूकौ श्यायसः शिशुमारकः ॥ उडुभो राजितः निर्विषः
सर्पः । कुलीरः कर्कटः । कूर्तादयः सप्तवेद्यां वारुणमंडले आसाद्याः । एवमासाद्यतां सर्वानादावेव वि
शेषतः ॥ श्रुत्वा तान्पीब रधरः श्रुत्वा गंधानुलेपनः ॥ सर्वौषधुदकस्नानस्नापितो वेदपुंगवैः । यजमा
नः सप्तानीकः पुत्राश्च सप्तान्वितः ॥ पश्चिर्न द्वारमाश्रित्य प्रविशेद्यागमंडपं ॥ ततो मंगलशब्देन भेरीणां
निःस्वनेन च ॥ रजसा मंडलं कुर्यात्पंचवर्णेन तत्त्वविदः ॥ षोडशार्ततश्च क्रेण पद्मगर्भं चतुर्मुखं ॥ चतुर
स्त्रं च परितो वृत्तं मध्ये सुशोभनं ॥ वेद्याश्चोपरितः कुर्याद्ब्रह्मन्लोकपतीं स्तथा ॥ विन्यसेन्मंत्रतः सर्वान् राम ॥ ४॥
प्रतिदिक्षु विचक्षणः ॥ जप्तादीन् प्रपयेन्मध्ये वारुणमंत्रमाश्रितः ॥ ब्रह्माणं च शिवां विष्णुं तत्रैव स्थापयितुं धनः ॥

विनायकं च विन्यस्य क म त्ता मं बिकी तथा ॥ शां ह्यर्थं सर्व लोका ना भूत ग्राम न्यसे ॥ ततः ॥ पुष्प पत्र फलै र्युक्ते
 मक्ष्मो ज्यैश्च पूजयेत् ॥ पठ धर्मि त्ति ता न्कू या दौ वा र्यं नि पूजयेत् ॥ ब ह्वै र्वै र्वतः स्था प्यौ दक्षिणे नय जुर्वि
 दौ ॥ र्त्त गो पश्चि मे स्था प्या वु तरे ए त्वथ र्वणे ॥ उ द्यु र्वो दक्षिणे तो य ज मा न उ पा वि शे त् ॥ य ज धर्मि
 ति ता न्कू र्वान् हो त्का न्यु मे रे वत् ॥ उ क्त धर्म त्र जा पे न तिष्ठ धर्मि ति जा प का न् ॥ ए व मा दि श्य ता न्श र्वान्
 प्र यु ज्य ग्रि व मं त्र वि त् ॥ जु हु या द्वा रु णै र्म त्रै रा ज्यं च स म्नि ध स्तथा ॥ स लि ग्नि श्चै व हो त व्या का रु णै रे व सर्व शः ॥
 ग्रहेभ्यो विधि बहुला तथे जाये च राय च ॥ म रु द्वा लो क पा लेभ्यो विधि व द्वि श्च क र्म णे ॥ रा त्रि स्त र्त्तं च रौ डं
 वै पा व मा न सु र्म ग लं ॥ ज पे कृ पो रु ष स्त र्त्तं र्वतो ब ह्व च ष्य क् ॥ श क रौ डं च सौ म्यं च कौ ष्मां डं जा त वे द सौ ॥
 सौ र स्त र्त्तं ज पे र स्ते द क्षिणे नय जुर्वि दः ॥ वै रा ज पौ रु ष स्त र्त्तं सौ व र्णं रु ड स हि तां ॥ शै श र्व प चो नि ध नं गाय
 त्र ज्ये ष्ठ सा म च ॥ वा न दे व बृ ह सौ म्यं रौ र वं स र र्थं त रं ॥ ग वा ज्ञ तां वि क र्णं च र द्वा र्त्तं च य था क र्म ॥ गायं ति सा
 म गा रा ज न्य ॥ श्रि म द्दूर मा श्रि ताः ॥ आ ध र्म ण श्चो त र त र त था शां ति क पो ष्टि कं ॥ प्रा गा दि जा पानि वि शे ष तः
 प्र यो जे दर्श यि ष्या मिः ॥ ज पे र त्म न सा दे व मा श्रि ता व रु णं स दा ॥ र्वे द्यु रा भि तो रा त्रा वे कं कृ त्वा धि वा स न ॥
 ग जा श्च र था व ल्मी क स ग मा ब्रु द गो कु ला न् ॥ मृ द मा नी य कुं भे षु प्रा क्षि पे च त रा त्र था ॥

ज. उ.
॥५॥

रोचना वै वसिष्ठार्थान्धातुगुणमेव च ॥ स्तपनं तस्य कर्तव्यं पंचमंगं समन्वितैः ॥ मंगाः षड्विंशतिः ॥ सर्व
कर्तुर्महामंत्रैरेव कृत्व विधानतः ॥ स्तपने वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ परदिनं कृत्यमाह ॥ एवं क्षपा मती वहु
विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ततः प्रभाते विमले सी जने धग वांशरी ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदातव्यमष्टषष्ट्युधवायुतः ॥ प
वाश हाथ पड्डि शस्यं च विंशति वा पुनरिति ॥ ततः सां व सरैः प्रोक्ते शुद्धे लगे शुशोभने ॥ वेदशास्त्रैः सगंधैः
वाद्यैश्च विविधैः शुभैः ॥ कनकालं कृती कृत्वा तत्र गान वतारयेत् ॥ सां व सरा देवज्ञाः ॥ सामगायत्र देया सा
ब्राह्मणाय विशांपते ॥ सामगः प्रकृत एवाग्नीयी न्यायात् ॥ जलाशयं तु विवृता सूत्रेण परिवेष्टयेत् ॥ पात्रीमा
मादाय सो वर्णं पंचरत्नं समन्वितं ॥ ततो निक्षिप्य मकरं मस्यादींस्तं च सर्वतः ॥ धृतीं चतुर्भिर्विप्रैस्तु वे
दवे दांग पारजैः ॥ महानदी जलोपेता दध क्षत विभूषितैः ॥ उत्तराभिमुखं न्युज्जं जलतश्चेत्तु कारयेत् ॥
आथर्वणे न साम्ना तु पुनर्ममि ॥ त्वेति वा ॥ आपो हि ष्ठेति मंत्रेण क्षिप्त्वा गत्य चर्म उप ॥ अथर्वणशान्ते देवीरि
त्यस्या मचिगीतं ॥ अत्र विशेषो भविष्ये ॥ सामान्यं सर्व भूतेभ्यो मया दत्तं मित्रं जलं ॥ रमेत्तु सर्व भूतानि स्था
नपा मा वगा हनैः ॥ एवं जले जलं क्षिप्त्वा पूजयेज्जलं मंतरः ॥ तोष्या कर्मकराः सर्वे कुद्वा लानि वसुज
येदिति ॥ रुजयित्वा सदस्यां च बलिं दद्यात्समंततः ॥ सदस्यां बलिजः ॥ समंततोर्म उपस्थं पुनर्दिनानि

राम
॥५॥

हो तव्यं वारिमु मुनिसत्तमाः॥ होमस्तु सर्वोक्त एव प्रत्यहमावर्तनीयः॥ चतुर्थी कर्मकर्तव्यं देयो त
 त्रपिशक्तिः॥ दक्षिण राजशार्ङ्गं वरुणं संस्मरंस्ततः॥ कृत्वा तु यज्ञपात्राय ज्ञोपकरणनिच
 सत्विग्भ्यस्तु समं दत्वा मंडपं विभजेत्पुनः॥ भोजयेत्तु यथाशक्ति पंचश्राद्धाथ विंशतिः॥ हेमपात्री च
 शय्यां वस्थापकाय निवेदयेत्॥ ततः सहस्रं विप्राणां अथवा षट्शतं तथा॥ एवमेव पुराणे पुतडाग
 विधिरुच्यते॥ कूपवापीषु सर्वास्तु तथा पुष्करणीषु च॥ एवमेव विधिर्दृष्टः प्रतिष्ठास्तु तथैव च॥ स
 र्वस्तु वर्तुलचतुरस्त्रादिषु॥ मंत्रस्तु विशेषः स्यात्प्रासादोद्यानभूमिषु॥ प्रासादो वास्तु पुरुष उद्या
 नवनस्पतिर्देवताः॥ तन्मंत्रतो विशेष इत्यर्थः॥ एतदशक्ता वर्द्धनविधिर्दृष्टः स्वयं भुवा॥ अ
 र्द्धमालिकं च विंशतेः॥ तत्र होतृजापकद्वारपालानां चतुष्टुष्टयं गुरुश्चेति त्रयोदशेत्यर्थः॥ होमा
 दिदक्षिणमथर्द्धमिति केचित्॥ स्वल्पेऽग्नौ कार्यं विंशतश्राद्धे तैत्तिरीयैः॥ प्रावृद्धालस्थितं तोयं अग्नि
 होमसमं स्मरतं॥ शरत्काले स्थितं यस्या तदुक्तं फलदायकं॥ वाजपेयातिरात्राभ्यां हेमंतशिशिरे स्थितं॥

उद्यमेनीयं स्यादिति वा

ध्वका

उ० उ०
॥ ६ ॥

अश्वमेधसमं प्रादुर्वर्त्तमानये स्थितं ॥ श्रीभोपियस्थितं तोयं राजस्स्यादिशि स्थितं ॥ एतान्महारा
जविशेषधर्मान्करोति यथो न च मुद्बुद्धिः ॥ सयाति रुद्रा नयमाश्रुतः कल्पानने कान्दिवि
मोदते च ॥ अनेकलोकां नमहस्तदीपान्मुक्तापराद्द्वयमंगनाभिः ॥ सहैव विष्णुः परमं पदं य
यत्प्रयाति तद्भोगवर्त्तमानः ॥ ॥ इति जलाशयोऽसर्गविधिः ॥ ॥ अथ जलशयोऽसर्गप्रयोगः ॥ ५
अधवासनं पूर्वादिने कृतं हविष्यभोजनोऽधवासदिने पूर्वाह्णे कालादिर्न कीर्त्ये स कल्पपापक्ष
यः पूर्वकं रुद्राख्यागमनार्त्तं तरबुद्धकल्पकालावधिकद्युलोकभोगपूर्वकपराद्द्वयकालावधि
नमहस्तपः प्रभृतिलोकांगना सहिततल्लोकागतभोगोत्तरवैष्णवपरमपदप्राप्तिकामः श्रो
ऽमुकजलाशयोऽर्गं करिष्ये इति वा कल्प्य ॥ ॥ गणेशस्तुतिवाचनमाह वसो दीराष्टजा वृद्धि
श्राद्धं गुर्वलिग्वरणानि सामान्यप्रयोगोक्तशत्याकुर्यात् ॥ तत्र लिजश्चतुर्विंशतिः ॥ अष्टौ होतारः ॥
अष्टौ जापकाः ॥ अष्टौ द्वारपाला इति ॥ चत्वारश्चत्वारो वा एते गुरुश्चेति त्रयोदशवा ॥ अत्यशक्तावे

रा

॥ ६ ॥

को गुरु रेव वा ॥ ततस्तान्मधुपर्ककटकुंडलादिना वस्त्रादिनार्चयेत् ॥ द्विगुणमस्त्यं कटका
 कुंडलादिगुरुवेदेयं । ततोर्मंडपप्रवेशवास्तुसज्जामंडपप्रजाग्निस्यापनोत्तरं गुरुं वा रुण्म
 उल्लसधौ स्पष्टं यथा न्यजेत् ॥ तत्र कर्णिकायां हृत्तेर्मंडले स्तुत्यं । अग्रेयपत्रे वलुरस्त्रे सोमं । दक्षि
 णपत्रे अस्त्रे भौमं । ईशानपत्रे बाँकारे बुधं । उत्तरे दीर्घचलुरस्त्रे गुरुं । सर्वेष्वकोणे शुक्रं । पश्चिमे
 धनुषि शनिं ॥ नैऋत्ये श्रृङ्गाकारे शङ्खं । वायवे ह्रज्जाकारे केतुमिति । ततन्मंत्रैरधिदेवताप्रत्यधि
 देवताविनायकादीन्यं वा वाहयेत् । तन्मंत्रास्तु सामान्यप्रयोगेन संश्लेषाः । नतोर्मंडलपूर्वादिदि
 क ~~शेष~~ शेषेषु इंद्रादनामा वाहयेत् ॥ तथा हि । आतारमिंद्रं ह्येहिसर्वा मरसिद्धसंघैरभिष्टुतो वज्रधरा म
 रेश सीवी ज्यमानोऽपूररसांगणेन रक्षादुरेनो भगवन्नामस्ये ॥ उइं उइं हवे हतिष्ठे त्या वाह्य । गजस्क
 धसमारूढं वज्रहस्तं महाबलं ॥ आवाहयामि यज्ञोस्मिन् यज्ञेयं प्रतिगृह्यतामिति पूजयेत् ॥ एव
 माग्रेय कलशे । अग्निदूतं एह्येहिसर्वा मरहस्य वा हनुनि प्रवीरैरभितोक्षि जुष्टा ॥ ते जो वता लोक
 गणे नसाद्धं गृहाण सज्जं भगवन्नामस्ये । अग्रे इहागच्छे हतिष्ठेति अग्निमा वाह्य । शक्तिहस्तं ज्वलन् दूर्प

ज. ७.
॥७॥

होगरूढहविर्जुं॥आवा.यामितिप्रजयेत्॥याम्यकुंभेयमायसोमंएह्येहिर्वैवस्वतधर्मराज
सर्वमदैरचितधर्मस्तर्तै॥शुभाशुभानंदशुभापथीशशिवायनमःपाहिमस्वनमस्ते॥जंयमे
हागच्छेहतिष्ठेत्यावाह्य॥महातहिषमारूढंदडहस्तमहाबली॥आवा.मितिप्रजयेत्॥नैसत्यकुं
भेमोषूणःपरापराएह्येहिरक्षोगणनायकस्त्वविशालवेतालपिशाचसंघैः॥ममद्वरपाहि
शुभाभिनाथलोकेश्वरस्त्वभगवन्नमस्ते॥निसतेइहागच्छेहतिष्ठेतिआवा०तीक्ष्णदंष्ट्रं
वारूढंगडहस्तमहाबली॥आवाह्य.मितिप्रजयेत्॥मश्मिकलशेतत्वायामिह्येहिपादोग
एवारिधीशगणेनपर्जन्यसहासुरोभिः॥विद्याधरंरामरगीयमानपाहित्वमस्मान्भगवन्ना
मस्ते॥वरुणेहागेहतिष्ठेत्यावाह्य॥मकरस्थमहाबाहुंदेवदेवमयांपति॥आवा०प्रजयेत्॥वायवा
कलशेतववायवृतस्यतेएह्येहियज्ञेसमरक्षणयमगादिरूढःसहसिद्धसंघैः॥प्राणविषः
कालकवेसहायगरहाणप्रजांभगवन्नमस्ते॥वायोइहागच्छेहतिष्ठेत्यावाह्य०मगस्कंधस
मारूढंधजहस्तमहाबली॥आवा०तामितिप्रजयेत्॥उत्तरकुंभेआषाढस्वएह्येहियज्ञेश्वरय
इरक्षांविधत्स्वनक्षत्रगणेनसार्द्धं॥सर्वेषधीभिःपितृभिःसहैवगृहाणप्रजांभगवन्नमस्ते॥

वि०

राम

॥७॥

सोमेहागच्छे हतिष्ठेत्यावाह्य। दशाश्वरथमारुढं गदाहस्तं महाबलं। आवा० तामिति रजयेत्। ऐशा
 न्यकुंभे तमीशानं एह्येहि विश्वेश्वर नस्त्रिभूलकपालस्वद्वौ गगले नसाई॥ लोकेन सत्त्वेश्वर यज्ञ
 सिद्धो गृहाण रज्ज्वां भगवन् नमस्ते॥ इशाने हागच्छे हतिष्ठेत्यावाह्य। वृषस्कंधसमारुढं महाहस्तं त्रि
 लोचनं॥ आवाह्य० रजयेत्। नि र्शति वरुणयोर्मध्यं कुंभे आर्यजोः प्रश्नि एह्येहि पतिः न धराम रज्ज्वा
 नागांगना किं न रणीयमाना रक्षो रज्ज्वा रत्नो कर्मधर नंतरक्षा धरमस्मदायं॥ अर्चते हागच्छे ह
 तिष्ठेत्यावाह्य। निःशेषजल गदाधरं शेषसुरगणवर्ति॥ आवा० रजयेत्॥ इदं देशा तमध्यं कुंभे ब्रह्म
 क्षानं एह्येहि सर्वाधिपते सुरैर्दलोके नसाई पितृदेवताभिः। सर्वस्य धाता स्यामि तत्र भावो रक्षा
 दूरं नः सततं नमस्ते॥ ब्रह्मनिहागच्छे हतिष्ठेत्यावाह्य। श्वेतहंससमारुढं पद्मयोनि प्रजापति॥
 आवा० रजयेत्॥ अर्चते ब्रह्मणेः कलशाभावपक्षे अथ ऊर्ध्वदेशयोरावाहनं। ततो मज्जन्मधेयं वर
 त्तिसौवर्णकूर्ममकरराजतमस्पृष्टं उभताम्रकृत्वीरमंडकलोहशिखुमारयुतां सुवर्णपात्रीमिमं
 निवरुणेति मंत्रेण स्थापयित्वा ब्रह्माणं शिवविष्णुं गणपतिं श्रियां अंबिकां भूतयामं वा तत्र नम्रैरा
 वाह्य रजयेत्। अत्रैरादि रज्ज्वा समये पौराणिक मंत्राः। ईदः सुरपतिः श्रेष्ठो वज्रहस्तो महाबलः॥

जगद्गुरु

अ० ७.

॥ ८॥

शक्तिहस्तो महावीर्यस्तस्मै नित्यं नमो नमः॥ सर्वतैजोधिपो देवो रक्तवर्णो महाबलः॥ शक्तिहस्तो महावी-
र्यो वैश्वानर नमो स्तुते॥ दंडहस्तः सुखवर्णो धर्माध्यक्षो महाबलः॥ प्रेताधिपतये तुभ्यं यमराजाय ते नमः॥
सर्वरक्षोधिपो देवो निर्भर्ति नीलविग्रहः॥ महारवदधरो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः॥ नागपाशधरो नित्यं
मकरस्थो दिवाकरः॥ निमग्नः शुक्लवर्णश्च नमो स्तुतव रुणायते॥ सर्वप्राणाधिप नित्यं सर्वजंतु, पुंसं स्थि-
तः॥ ध्वजहस्तो मेघवर्णस्तस्मै नित्यं नमो नमः॥ सर्वनक्षत्रमध्ययः सोमो राजाय बस्थितः॥ शुक्लवर्णो ग-
दाहस्तस्मै नित्यं नमो नमः॥ सर्वदेवाधिपो देव ईशानः शुक्लविग्रहः॥ भूतपाणि वृषारूढो रुद्राधिपतये
नमः॥ यन्मागाधिपतिर्देवो यो न तो नीलविग्रहः॥ पातालवसतिर्नित्यं चूर्णताय नमो नमः॥ पलाशक-
सुमाकोरो ब्रह्मा सर्वार्थसाधकः॥ सर्वलोकपतिश्चेष्टस्तस्मै नित्यं नमो नमः॥ ॥ इति ॥ सूर्यादिग्रहभ-
तश्रामांतर्पणशदेवताभ्यां तत्र नमंत्रांते सूर्यायैष जुडो दनो बलिर्नमस्त्यादिप्रयोगतो बलीन दद्यात्॥
तत्र सोमाय घृतपायसी भौमाय मसूरान्नी बुधाय क्षीरोदनी बृहस्पतये दध्नी दनी शुक्राय घृतान्नी॥
शनये रुशरान्नी॥ राहवे मांसोदनी केतवे चित्रोदनी चंद्रिदेवता प्रत्यधिदेवता विनायकादिपंचम्यः
पायस बलिः॥ इंद्रादीनां दशानां माषौ दन बलिः॥ तत्र शिवार्यः सर्वकृडा सर्वतः पदत्रयस्थः तत्पत्नी
हरिश्चैतान्मां यपमभ्यज्यतीर्थोदके न स्नापयित्वा गौरशर्षपगोरोचना गुग्गुलु दूर्वा निवपत्रगर्भापोट

राम

॥ ८॥

लिकां। यदा बध्नां दाक्षायण इति मंत्रेण बध्नायु वासु वासा इति वस्त्रेण वेष्ट्य रूपं तृतीयांशेनावटं ख
 नित्वा तत्राक्षीतादिकं प्रक्षिप्य तत्र क्वोसीति मंत्रेण कृपी निक्षेपेत्। ततः प्रतिकुंभे समापेईशान्यां कल
 शस्योपनं कृत्वा तत्र सर्वे सक्तुः इति तीर्थानि न्यस्य वरुणं पूजयेत्पुनः। ततः आचार्यः सत्विजश्च स्व
 स्वे कुंडे स्व गृहोक्त विधिना शिप्रणय नानं तरैर्भविकर्म कुर्युः॥ तत्र प्रतिकुंडमाचार्यकुंडमभ्यर्चति
 कुंडदक्षिणतो यजमान उपविश्य जलमादायास्मिन्कर्मणी दं हविः सूर्य सोम भौम बुध शुक्र भुक्र श
 नि राहु केतु ग्रहेभ्यः ईश्वरो मासकं द विष्णु अहो इयम कालचित्रगुप्ता देवताभ्यो अर्चयन्तु विष्णुं
 इंद्राण सूर्यः प्रजापति ब्रह्म प्रत्यधि देवताभ्यो। विनायकं दुर्गा वायु काशा शिप्रं वलोकपालेभ्यः
 इंद्राग्रियमनिर्भति वरुण वायु सोमेशानानं तज्जह्यादिकालेभ्यो ब्रह्म विष्णु गणपति श्रीं वि
 काभ्रतग्राम विष्णुकर्म वरुण शिवायु सूर्य प्रजापति स्विष्ट रुद्रादि पूर्वोत्तरांग देवताभ्यो नमः
 ममेति त्यजेत्॥ आपके हीरपाले अशान्ति ऊपादौ क्रियमाणे होमः कार्यः। अत्र द्वारपाल जाप्यमंत्राज
 यते। श्रीसक्तं पावमानं वसोमस्तु क्तं सुमंगलं॥ शान्ता धार्य वेंद्रस्तु रक्षोघ्नं वेति ब्रह्मर्षे॥ आसक्तं
 तिरण्य वर्णं हरिणि मित्यादि पंचदशर्वा पावमानं स्वादिष्टयेत्यादि। सोमस्त

शिव

अ. ३०

॥६॥

तत्त्वसोमप्रचिकित्ता इत्यादि नविष्टावित्यंत त्रयोविंशत्यर्कसुमंगलं कनिक्रुददित्यादि। शान्तिका
ध्यायशान्तैराग्नीत्यादिकः॥ इन्द्रसूक्तयो जात एवेत्यादिकं। रश्मिद्वं कृणुष्वपाज्ज इत्यादि। दक्षिणे द्वा
रपालौ तु रुद्रा न्युरुषसूक्तकं॥ श्लोका ध्यायं शुक्रियं च मंडला ध्यायमेव। रुद्रा नमस्त इत्यादि
मंत्रान्। ~~श्लोका ध्यायं देवसवितः प्रसुवयजेत्यादिकं~~
~~श्लोका ध्यायं शर्वं वाचं प्रपद्येत्यदिकं। मंडला ध्यायमादित्यो वा एष तन्मंडलमिति तैत्तिरीये प्रसि~~
द्धं। वामदेव्यं बृहस्पतयेष्टसामरथंतरं। तथा पुरुषसूक्तं च रुद्रसूक्तमतः परं। आज्यदोहानि सा
मानि शान्तिका ध्यायमेव॥ भारुडानि च सामानि पश्चिमे द्वारपालकौ॥ वामदेव्यं कयानांश्चित्रमित्यस्या
नृविगीती बृहस्पतत्वा मिद्धि हवामह इत्यस्या ज्येष्ठसामस्तुर्नानां दिव इत्यस्या रथंतरमभित्याश्र
रनो नुम इत्यस्या पुरुषसूक्तं सहस्रशर्चित्यादिकास्तु रुद्रसूक्तमावोराजा नमिति वर्गद्वयं।
आज्यदोहानि देवव्रतानीत्यादि। शान्तिका ध्यायः अवोधगिरित्यादि। भारुडसामानि इमं स्तोममि
त्याद्यस्तु जीतानि। अथर्वगिरसनील रुद्रं चैवापराजितं। देवी च मधुसूक्तं च रोधसं शान्तिका ध्यायः। अथ
र्वगिरि द्वारपालौ षष्ठेतामुत्तराश्रितौ। अथर्वणसूक्तं चैवो गाय बृहज्जायेत्यादि। अंगिरसमंगिरसौ जन्मानी

६॥ राम

॥६॥

त्यादि। नालं रुडं या रुडपत्न्यावित्यादि। अथ शक्तिता देवी परिवर्तनीत्यादि। मधु स्सक्तं मधुचाता अवायत
 इत्यादि। अथ यथा वाच्यं वीत्यादि। शांति का ध्यायः। शान्म इन्द्राग्रीभवतामवोभिरित्यादि। जापकोतुरा
 त्रिस्सक्तं रौद्रं पावमानं सुमंगलं। पौरुषं तु त्रेष दानां जपेतां वक्तव्यं पृथक्। रात्रि स्सक्तं रात्रि वारका
 दायतोर्षवी रौद्रमितां रुद्राण्यतवसे कपर्दिन इत्यादि। शांक्तं रौद्रं सोम्यं च कौष्माण्डं जातवेदसं।
 सौरं चेति जपेतां द्वौ दक्षिणे नयजुर्विदौ॥ शांक्तं मित्रं वो विश्वतश्चक्षु रूतत्यादित्यनुवाकं। रौद्रं मित्रं
 मारुताया स्थिरधन्वने जिर इत्यादिषड्वचं। सोमं सोमो धेनु रित्यादिषड्वचं। कौष्माण्डं यदेवा देवहे
 उर्णं देवासश्चैत्यनुवाकचतुष्टयं। जातवेदसं यस्त्वा हृदा किरिणे त्यादिमनुवाकं। सौरं सूर्यो
 देवीमुख्यं सौवर्णं चेत्यादिषड्वचं। वैराजं पौरुषं स्सक्तं सौवर्णं रुद्रसंहितां। शैशवं पंचनिधनं गा
 यत्रं ज्येष्ठ सामं च॥ वामदेव्यं बहसोम्यं रौद्रं सरथं तरं। जवां ब्रजं विकर्णं चरक्षो घ्नं च यशस्तथा॥
 गायेयुः सामं गाराजं न्यश्चि मदारमाश्रिताः॥ वैराजं पिवा सोमं मदनृत्वेत्यादि। सौवर्णं मुखे
 दग्निं श्रुतामह्यमित्यत्र त्रीणि सामानि। रुद्रसंहिता आबोराजानमित्यादि। शैशवं उच्यते जातम
 धस इत्यस्यां गीतां पंचनिधनं रस्यां गीतं। गायत्रं तस्य बितुरित्यस्यां गीतं। ज्येष्ठ सामं मन्त्रं दिव इति प्रासिद्धं।

नामदेव्यंकयानश्चित्रेत्यस्यांगीत। बृहन्नामत्वानिद्धिहवामहेत्यादिप्रसिद्ध। सौम्यसामवर्तसीतेप
 योसीति। शैरवं पुनर्मामेत्यङ्गसिद्धि। रथंतरं अमित्वा शरनो नुमेत्यस्यांगीत। गवीवर्तते मत्वतप्रथ
 मं अग्निमीतेत्येतायांगीतां विकर्णं विभाडित्यस्यांगीत। रक्षो ब्रूयन्नेरक्षणा अग्नेयु द्वाहित्येदयो
 गातायशः बृहदिडायेत्यत्र गीतं जपेतामप्यथवीणैशान्तिकं पौष्टिकं तथा॥ अंते वरुणस्सक्तं च ऊ
 पेयुः सर्वे एव हि। शान्तिकं पौष्टिकं प्रसिद्धा वाथ वर्णानां॥ वरुणस्सक्तं स्वस्वशास्वीर्यं। तत्र स
 ज्वेदीनां मोषण इति पंचांनी वसिष्ठो वरुणो गायत्री च्यं ता जगती वरुणप्रीतये जपे विनियोगः
 मोषु वरुणे० रीति च॥ यजुर्वेदीनां। इमं मे वरुणेति द्वयोः शुनः शोपो वरुणो गायत्री त्रिष्टुभो
 वरुणप्रीतये जपे० सामगानां। इमं मे पुष्कलो वरुणो गायत्री वरुणः॥ अथर्वणानां॥ उदुत्तमं
 ब्रह्मास्त्रिष्टुभं वरुणप्री० प्राच्यादि कुंडेषु सज्वेदिप्रभृतियो होतारः प्रधानहोमात्प्राचीतं कर्म
 स्वस्वगृह्यानुसारिकृत्या प्रधानहोमं कुर्युः॥ तत्र सज्वेदितावत्प्राज्यभागानंतरं वारुणैर्मन्त्रैर
 षोडशतमाज्याहुतिस्तावतीरेवौदंबरसमिदाहुतिश्च जुहुयात्॥ मंत्रास्तु। तत्त्वायामि ब्रह्मणा
 तदित्रक्तं तदिवा शुनः शोपो ह्यवत्। अथ ते हे जे०॥ उदुत्तमं वरुणं। त्वन्तो अग्ने वरुण० स त्वन्तो

७८५

अग्रे इमं मेवरुणश्रुधीः। अत्राद्यानां चतुर्णां चतुर्दशवारं। अस्यां तां त्रयोदशवारमाह अष्टोत्तर
 शतसंख्या भवति। सीप्रदायिकाः ग्रह अधिपता प्रत्यधि देवता विनायक पंचे रशिव मरुदि रादि
 ब्रह्मा तल्लोकपाल विश्वकर्मभ्यः प्रत्येक मष्टोत्तर सहस्राष्टोत्तर शताष्टाविंशति। एतान्य तम संख्याया
 जुहुयात्। ग्रहेभ्यो धि देवता दीनां न्यून संख्याया होम इति संप्रदायः। तत्र ग्रहेभ्यस्तत्र त्रसिधौ न्ये
 प्रां पालाशयः। अज्यं वसर्वेभ्यः पृथक्। एतन्मंत्रास्त सामान्य प्रयोगोक्ता क्रमेण। ईं रशिव मरुतां तु
 त्रातार मिदं गर्ग ईं रस्त्रिषु ए० क दुदाय घो रः का एवः शिवो गायत्री। मरुतो यस्य राहु गण मरु
 तो गायत्री ति मंत्राः। केचित्तु ब्रह्म शिव विष्णु गणपति श्रीं। अंबिका भूत ग्रामाणामपि तत्र नम्रैर्होम
 माहुतिः। तत्र श्रियो मंत्रं गंधद्वारान्। अंबिकायाः। अंबे अंबिके इति प्राजुषः। भूत ग्रामस्य नाम म
 त्र एवा ततः स्विष्ट कृदाद्युत्तरां गृहृतयः। अयं वसर्वेपि वरुण्य हादि होमो दिन चतुष्टयं प्रत्यहमा
 वर्तनीयः। स्विष्ट कृदाद्युत्तरां गृहृतयः। अयं वसर्वेपि वरुण्य हादि होमो दिन चतुष्टयं प्रत्यहमा
 एवा यजुः सामार्थं वविदं मप्ययमेव होम कर्मः। मंत्रास्त तेषामपि सामान्य प्रयोग एवोक्ताः। वरुण
 मंत्रास्त यजुर्वेदीनां तावत्। इमं मेत्यस्य भुनः शेषो गायत्री वरुणः वरुण त्रितये अज्य होमो विनियोगः। एवं तत्रा ममिति

१७६ वरुणमिदोमेच

ज. उ.
॥११॥

भुनस्त्रिष्टुष्टरुणः॥ त्वनः सत्त्वन्नइत्यनयोर्बोमदेवस्त्रिष्टुष्टरुणः॥ ३४॥ अग्निवरुणो देवते। अथाश्वमे
सातिप्रजापतिः पंक्तिरग्निः। येते शतमिति भुनः शोयस्त्रिष्टुष्टरुणः॥ ३५॥ अदिष्टास्त्वक्काजिन
स्त्रिष्टुष्टरुणः॥ ३६॥ वनेषु वीतिकृष्णाजिनस्त्रिष्टुष्टरुणः॥ उदुत्तमभुनः शोपस्त्रिष्टुष्टरुणः॥ ३७॥
वरुणस्योत्रं भनमभितपनो जगती वरुः॥ निखसा देदिप्रजापतिर्गयत्री वरुणः॥ घृतवती
भरद्वाजो जगती वरुणः॥ ३८॥ एतेषां द्वादशमंत्राणां नवमारा वृत्त्याष्टोत्तरशतसंख्या संपत्तिः॥
ग्रहादिहोमंत्रास्तु सामान्यप्रयोगे बोक्ताः॥ ततो व्याहृतिहोमदीन्युत्तरांगानि। सामेगोपिव्या
हृतिहोमां तानि पूर्वो गानिकृत्वा वारुणहोमं कुर्यात्। इमं मे पुष्कलोगायिवरुणः॥ वरु
णप्रीतेयश्चाज्यहोमे दुंदुबरसमिद्धहोमे विनियोगः॥ एवमुत्तरचोद्देशत्यागो॥ उदुत्तमजोतमस्त्रि
ष्टुष्टरुः॥ घृतवती भरद्वाजो जगती वरुणः॥ एतेषां मंत्राणां त्रयाणां षड्विंशद्वारमा वृत्त्याष्टोत्तरशतसं
संपत्तिः॥ ग्रहादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोगे एवोक्ताः॥ अत उत्तरहोमोत्तमं अथावलोपिसंमंत्रक
रात्र्यहणप्रवृत्त्यभ्यासानहोमांतं कृत्वा वारुणहोमं कुर्यात्। अष्टौ रात्रि नित्यथर्वा एतेषां वतुर्णा
मंत्राणां सप्तविंशतिवारया वृत्त्याष्टोत्तरशतसंख्या संपत्तिः॥ ग्रहहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोगे एवोक्ताः॥
अनुष्टुष्टरुणः॥ धाम्नो धाम्नरात्रि नित्यथर्वा पंक्ति वरुणः॥ उदुत्तममथर्वा त्रिष्टुष्टरुणः॥ शस्मप्रशान

तत्रवर्हि

शान
॥११॥

धर्वात्रिष्टुप्ररुणः। ततः पुनरभ्यातान होमाद्युत्तरतंत्रं कुर्यात्। आचार्योपि स्वकुंडे स्वशाखात्तविधि
 नामेवैताभ्यो देवताभ्यो जुहुयात्। एवं रात्रौ वधिवासनं निर्वर्त्य चार्यः कुंडाभ्यां शस्थापितकाले
 शेषु गजस्थानां श्वस्थानां यावत्कीकसरिस्संगमान् दगो कुलचत्वसंबंधिनी रष्टौ न दोऽश्वस्था
 दिव्योद्भवात्पंचपद्मवान् कुंकुमकर्पूरकस्तुरिका शर्षपांच प्रक्षिपेत्। तैश्चोदकैर्यजमानं प्राङ्मु
 खं सर्वोषधमन्त्रालिप्तं पुत्रपत्नी सहितं मल्लिज उदङ्मुखः सूर्योदयात्प्राणसिपद्मवैरभिषिञ्चे
 युः स्नापयेद्युश्च। मंत्रास्तु ततश्चाख्यः। पौराणश्च। सुरास्त्वामभिषिक्तित्या सामान्यप्रयोगे उक्ताः।
 ततो यजमानः शुक्लवेषुः प्राङ्मुख उदङ्मुखे गुर्वर्त्तिभ्यो यथाशक्ति दक्षिणां दद्यात्। मण्डपं हिरी
 शान्यां दद्यादिति रूपनाराण्ये। मण्डपमध्ये एवेति मदनरत्नादयः। अत्र प्रयोगः। कुशतिलय
 वज्रान्यादायाद्येत्यादि कर्तव्या मुकजलाशयोऽसर्गो गभस्तकृतैतदधिवासनप्रतिष्ठार्थं रुद्रदेवताः
 शतं गच्छष्टषष्टिं वर्षं च शतं वर्षं त्रिंशत् वर्षं पंचविंशतिं वा युष्मभ्यं संप्रददेन ममेति दद्यात्। हस्तास्तु
 वरणक्रमेण दद्यात्। तेव स्वस्तीत्युक्ता कर्मस्तुती पठेयुः। ततः कर्मांगदेवताः। प्रीयंतामिति यजमानेनो
 क्रेस्तुप्रीता भवत्विति वदेयुः। ततो यजमानः सुलये कृत्वा शयं जले कनकशृंगादि भूषितो गां यथा

ज. उ.
॥१२॥

मी
दि

शक्तिसंज्ञ्ये रावतीधेनुमतीहिमन्मिति मन्त्रेण वतारयेत्। तरेतीतामनुमन्त्रयेत् तत्र मन्त्रः। इदं स
लिलेपविर्वंकुरुष्वशुद्धः पूतामृताः सतु नित्यं। मां तारयन्ति सर्वातीर्थमिषे कंनो काश्चोक्तं तर
ते तीर्थत इति। वापी कूपे स्रजे तु गन्धिरुपरिभ्रामयेदिति रूपनारायणी यादौ॥ ततोऽपमा
नो गुरुणा त्वारब्धस्तमुच्छेत्तज्जले गच्छेत्तत्र मन्त्रं द्रव्यं पठेत्। तच्च सप्तमुद्रा इति मन्त्रं धुनेति
ये वारोचने विवैः इति पठेत्। ततः जल एवेशान्यामुत्तराभिमुखो जाः पुच्छं गृह्णत्वा जले स्थि
त्वा जपेत्मानो गुरुणा न्वितोय वकुशाभिर्देवमनुष्यपितृ तर्पणं स्वशास्त्रं कुर्यात्। अत्रान्या
मपि तर्पणं श्रेयो कान्केचित्पाठं तीते तु निर्मूलं न त्वान्न लिखिताः। ततः पुच्छं जल एवेशान्यामु
त्रे तत्र मन्त्रः। आपो अस्मान्मातरः। स्वयं वसाङ्गवती हिमन्या अथेव यमगर्वतस्यात्। अहि
तणमथो विश्वदात्री शिवशुद्धमुदकमाचरन्तीति ताम् ॥ यदि हि कुर्यात्तदा ही कृष्ण
ती वस्तुपत्नी वस्त्रनां वस्त्रमिच्छन्ती मनसा भ्यागात्। दुहा मन्त्रिभ्यापयो अथो यं स वडं तं महते
सौभगा येत्यनुमन्त्रयेत्। ततः कृतवस्त्रपरिधानो यजमानस्तो संसृज्य सात गाय विप्रप्रति
पादयेत्। प्रतिपत्तिवा देवता च दक्षिणा। ततः कुंकुमात्तेन त्रिवृतास्तत्रेण जलाशयं वेष्टयित्वा
॥१२॥

राम

॥१२॥

तत्समापे उपविशेत्। गुरुस्तु प्रागासादित कृमिमकरादियुता हेमपात्री पंचरत्नयुता दध्य
 क्षतमहानदी जल युता मादायोदङ्गुरैश्चतुर्भिर्भविभिः स्वयं प्राङ्मुखः स्थित्वा गाधेजले
 सौवर्णे कर्ममकरौ प्रागाग्नेयभागेयोः प्रत्यङ्मुखो राजतौ मस्य दुन्दुभौ। दक्षिणे नैर्भागयो रुद
 ङ्गुरैव। ताम्रौ कुलीरमङ्कौ पश्चिमवायव्ययोः प्राङ्मुखौ श्रायसंशिशिमारं उत्तरतो दक्षिणा
 भिमुखौ वारुणैर्मरैः प्राक्षेपेत्। ततः शान्तो देवीरित्यस्यांगीतेनाधर्वणसाम्ना पुनर्मीमेतिदि
 यं पुनरयुः पुनर्भगः। पुनर्द्विणमैतुमा पुनर्ब्रह्माणमैतुमेत्थरणगानस्वाम्ना पोहिष्ठेतिह
 र्येन बोदङ्गुरैस्तां पात्री न्युञ्जी कुर्यात्। ततः ससत्विग्गुरु रात्रौ मेतत्। ततो यजमानः प्राङ्मु
 खं जलोत्सर्गं कुर्यात्। तत्र कुशयवजलतिलानादाय देशकालसंकीर्त्तनांते पापक्षयपूर्व
 करुद्रालयगमनानंतरं बहुकल्पकालावधिकद्युलोकभोगानुभवपूर्वकपराद्धयकालाव
 छिन्नमहस्तपः प्रभृति लोकगमनाहिततश्चोकभोगोत्तरकालसद्योगबलप्राप्य वैष्णवपरम
 पदप्राप्तिकामो हस्मिन्तडागोदिजलाशयवसुणदेवतानर्कस्तानपानावगाहनाद्यर्थं सर्व

श. ३०

13

भूतेभ्योऽपि जलशयनिरीक्ष्य जलं भूमौ निक्षिपेत् ॥ ततो मंत्रद्वयं जपेत् ॥ सर्वभूतेभ्योऽ
 ऋषीमपैतज्जलमर्त्तिजं ॥ रमंतु सर्वे तानि स्नानपानावगाहनैः ॥ सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमि
 दं जलं ॥ रमंतु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः रिति ॥ ततो गुरुर्मन्त्रं उपस्य प्रागादिर्ध्रिं जादिभ्यः सर्ववन्मा
 प्रभक्तवर्तिदद्यात् ॥ अथाचारप्राप्तं नागयेष्टारोपणीं ॥ तत्र गुरु रष्टसुकृतपत्रे छनं तवास्तु कितदा क
 कर्कोटकपद्मशरवमहापद्मकुलिकानां नामानि प्रत्येकं लिखित्वा प्रक्ष्यापितस्य जलकलशे प्रक्षिप्या
 जोऽप्यतत्र वरुणं पूजयित्वा एकं सुतपत्रं माकृष्य तत्प्रलिखितनामानं नागं तीर्थजपात्वा लुतायां अ
 मुकनागे हागच्छेत् ॥ नाहस्यापयित्वा ॥ यद्वियददोद्भवायां जलाशयात्पत्वा द्युलुसारतो द्वादशर्षवदशवि
 शत्यन्यतमारनिमितायां यष्ट्यां ॥ नेन नागेनास्य जलनाशयस्य रक्षोकार्येति जलेभ्यः श्रावयित्वा तन्नागं
 यष्ट्या वमुकनागं यनमः इति नाम मंत्रेण यथाशक्ति पूजयेत् ॥ यष्टिं सर्वधिवर्तुलमस्तकोपरिश्रुत्वा लोह
 मयं वक्रमारोपयन्ति ॥ ततो जलमध्ये प्रागेव यष्ट्यर्थं रुतखातसमीपे विंतायष्टिनयेत् ॥ ततः स्वाते दक्षिमण
 कृतकुशतीर्थं लपं वरत्मानि प्रक्षिप्य कवासीति मंत्रेण यष्टिं समारोपयेत् ॥ पुनः द्यौः शान्तिरिति पठेत् ॥ इदं
 यष्ट्यारोपणीं कृपवाप्यान् कार्यमिति रूपनारायणीये ॥ ततो यष्ट्यां मानो गंगादितीर्थजलं जलनाशये प्रक्षिप्य
 ज?

राम

१३

प्राङ्मुख उपविश्य पठेत्। कुरुक्षेत्रं गयार्जुनाप्रभासः पुष्कराणि च॥ एतानि पंच तीर्थानि तडागे निवसंतु
 मे॥ वितस्ता कौशिकी सिंधुः सरयश्च सरस्वती॥ एतानि पंच तीर्थानि० दशार्णमुखा सिंधुरथावती दृषद्वाती॥ ए
 तानि पंच० यमुनानर्मदा रेवा च जभागा च वेदिका॥ एतानि० गोमती वाङ्मती शोणैर्गंडकी सागरस्तथा॥ एतानि०
 इति पठित्वा जलं स्पृष्ट्वा आपो हिष्टेति तत्संज्ञं पन्नविष्टिन् दुग्धधारया जलाशयं त्रिः प्रदाक्षिणी कुर्यात्॥
 ततः एकब्राह्मणं यथेष्टं दुग्धं पाययेत्। ततो गुरुर्दिनत्रयं स्थापितं देवतानां पूजनं कृत्वा सात्विग्भिः सह स्वे
 त्स्वकुंडे वारुणप्रभृति विश्वकर्मा तहोर्म कुर्यात्॥ तदंते तत्र रां गं निवर्त्य स्वस्वकुंडेषु सर्वेषु ऋतुः कु
 र्युः॥ अस्मिन् वेत्तधिवसन दिवस एव घण्टा दुतिरिवर्द्धति॥ ततो वाक्मिरजनी आयुष करणादि कर्मशेषं पथा
 पथं कुर्युः॥ दरिद्रो यजमानः एकाग्निविधानेन गुरुत्वे व सर्वं कारयेदिति मदना दयः॥॥ अथ वतुर्था कर्म॥॥
 तत्र गुरुस्थं दिवं यदेवा देव हेतुन मिति दर्भैः परिसमुह्यमानस्तो क इत्युपलिप्य त्वं वृत्रेष्ठि इ सप्ततिं
 इत्युच्चिष्टा सदस्यतिरित्युद्धृत्या त्वामिद्विह वामहे इत्यभ्युक्ष्य अग्निर्हवेति वरुणमग्निं प्रतिष्ठापयेत्॥
 हिण्यार्ज इति दाक्षिणे ब्रह्मोक्तीर्या ब्रह्म यज्ञानमिति तत्र ब्रह्मा मुपवेश्य आपो हिष्टेति कुशो परिप्रणिता पात्रं सज
 लं स्थापयित्वा आकलशेष्ठी तीशान्या कलशं निधाय तत्र जले वरुणं संस्मर्य कथानश्चित्र इत्यग्निं परिस्तीर्य

जिघ्र १ सनमा २

अलो

गायत्रेण च सा दयातीति पात्राण्यथोपयोगमासाद्य विष्णोरराट्मसीतिपिवित्रीं चित्वात्रोक्षणीप्रणीतोदकं
 कृत्वोत्प्रयवामहस्तैकृत्वा दक्षिणेनादिं गनं कृत्वा अर्धवत्प्रोक्ष्या संचरे प्रोक्षणीपात्रं निधाय स्यात्त्यामाज्यमासि
 च्याद्वेषेत्तेत्यधिष्ठित्य। उज्ज्वैत्यवेक्ष्य। अग्निं दूतं दूरो देध इति पर्युग्निं कृत्वा। वातारिर्देवमिति स्मरं प्रताप्य। अ
 नि। सितो। सीति स मार्ग कुशैः सप्तत्य। प्रत्युष्ट ६ रक्षाः प्रत्युष्टा अरातयः इति पुनः प्रताप्य बर्हिषि निधायोति
 ष्ठा ब्रह्मणस्पत इत्या उपमुदास्य सवितुष्वेत्युत्प्रयोर्ज्वैत्यवेक्ष्य प्रोक्षणी कृत्वा यस्यास्ते घोर आसनि। तु
 पयमन कुशानादाय समिधाग्निमिति तिष्ठन्समिधोभ्यादाय॥ विश्वतश्च क्षुरित्यग्निं प्रज्वाल्य तदेवाग्नि
 स्तदादित्य इत्यग्निं संरज्य। देवसवितुरिति प्रोक्षणी कृत्वा नाग्निं पर्युक्ष्य प्रणीता सुपवित्रं कृत्वा दक्षिणे जा
 त्वा अजुहुयात्। प्रजापतये अग्नये सोमाय भूः भुवः स्वः भूभुवः स्वः त्वनः स त्वनः अयाश्वाग्नेये ते शत उदु
 तमं इति स्वाहातेर्हुत्वा प्रायश्चित्तं ततः प्रजापतयेति जुहुयात्। ततस्तिष्ठ भिर्या हतिमिमनसा बर्हि
 त्वा। इमं मे वरुणेति मंत्रेण फडं तेन तोयं मभिर्मन्त्रेणाग्निमिदं गायत्र्या सवित्रे पंचदशाहुतिर्देत्वा इ
 मं मे वरुणेति वरुणाय शतसाज्याहुतिर्जुहुयात्। भूयोपि व्याहतित्रेण हुत्वा अग्नये स्विष्टे स्वाहेति जुहुयात्
 । इमं मे वरुणेति एष्टुहिती होमः। ततोऽग्निं रजाया युषिकरणं। ततोऽग्निं विसर्जनं। ततोऽग्निर्यज्मो हिरण्यं

इंद्रय

राम १४

दद्यात्। यजमानाभिषेकः। यजमानकर्तृकं पुनः स्तुतुं यहादनं। यांतु देवगणाः इति देवताविर्ज
 येत्। ततो यज्ञोपकरणदिकस्तत्विग्नो हेमपात्री वंशयांच गुरवे। मंडपं च सर्वेभ्यो विभज्य दद्यात्। यह
 प्रीत्यर्थं ज्योतिर्विदेपि हिरण्यं दद्यात्। ततो ब्राह्मणसहस्रं मष्टात्तरशतं पंचशतं विंशतिं वा शतया नुरूपं
 भोजयित्वा भूयसीदत्वा। यस्य स्मृत्वा प्रसादात् कुर्वतां कर्मस्युक्ता त्रिविधं स्मरेत्॥ इति तडागोत्सर्ग
 प्रयोगः॥ ॥ अथ वापी कूपोत्सर्गः भविष्योत्तरे॥ ॥ वापी कूपविधानं च कथयामि तत्रापरं॥ कुंडमंडपसं
 भारभक्षणछादनादिकं॥ तडागविधिवत् कुर्याद्युपगोतारणदिकं॥ अकालमस्तनात्कलशान् वापी
 मलेषु दापयेत्। तीर्थोदकसमायुक्तान् सितचंदनचर्चितान्॥ सितवस्त्रयुगलं तान् समाख्यात्वा नरत्न
 गर्भिणः॥ अर्पयित्वा चरुं तत्र यावत्तमौ यथाविधिः। यावद्यवमयं। चतस्रस्त्वादुर्तिं हुत्वा भूभुवः स्वरिति
 क्रमात्। व्यस्तः समस्तश्चेति चतस्रः। यह होमं कुर्वीत शांतिपुष्टिविबर्द्धनं॥ वरुणाय बलिं दद्यात् लोक
 पालेभ्य एव च। वारुणानि च स्तुतानि। जपेयुर्द्विजपुंगवाः। वेदीमध्ये मंडलं कल्पयेत्। पद्मगर्भं प्रकल्प
 येत्॥ तन्मध्ये सज्जयेच्छंभुं ब्रह्माणं केशवं तथा॥ मक्षकं च पुनर्भूकान् वेदिमध्ये धिना सयेत्॥ मि
 त्रं शत्रुं मित्रतानां धनदोधनकां क्षिणं॥ वैद्यो रोगाभिभूतानां शरणं शरणार्थिनां॥ अतस्ते न च मंत्राणां

वरुणयविसर्जयेत् ॥ आदावावाहये देवमनेनैव विशेषतः ॥ नमस्ते विश्वगुप्ताय नमो विष्णोरपां पते ॥ सा
निधं कुरु देवेश समुद्रादिह एत्यवा ततस्तदक्षिणदिवा ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ॥ गोः स्थापकाय दातव्याभो
ऊर्नवानिवारितं । सर्वेषामपि दातव्यं तेषां राणिको विधिः ॥ अत्र विशेषः ॥ प्रतिकुंडकलशस्थापनसमये वा
प्योदिवत्तुर्दिक्षु धान्यापरिसितवस्त्रयुगच्छन्तानुक्ते लक्षणान्कलशस्थापयित्वा तेषु तीर्थमावाह्यनमस्ते वि
श्वगुप्तायेति तेषु विष्णुमाह्वययेत् । ततो महावेद्याषोडशो ~~स्वरैः~~ डरे ग्रहलोकपालादिस्थापनानंतरं म
वेशं भुवःस्वर्गं केशवं वावाह्यतत्रैव सौवर्णकूर्मरौप्यमश्न्यत्र सम्यमंडुकं पंवरत्नतीर्थजलादियुतायां तां
मपात्र्यामधे वास्य प्रतिष्ठाप्य संसृज्य तडागवद्बलिदानं यूपनिरवर्णं वक्त्रोद्यथाशखैश्च यवमयं वरुं अपयि
त्वा ज्यभागां ते वास्तसमस्ता व्याहृतिभिश्च तस्त्राज्याहुतिर्हुत्वा तडागोत्सर्गवद्ब्राह्मणमैर्यववरुं दुंबरसमि
धाज्यानीप्रत्येकमष्टोत्तरं शतप्रत्येकमाज्याहुतिर्हुत्वा ग्रहादिविश्वकर्मांतानीप्रत्येकमष्टविंशतिं समिदा
ज्याहुतिर्हुत्वा ह्यात् । ततो वरुणलोकपालादिभ्यो बलीन्दद्यात् ॥ समं तां च भ्रामयेत् । इदं सलिलमिति मंत्रपा
ठः । ततः कूर्मादियुतांतामपात्रीमादायेत्तत्रैव वरुणं तिजले प्रक्षिपेत् । ततः उत्सर्गः । ब्राह्मणार्थं गंगुरवे द
द्यात् । अन्यत्सर्वं मत्स्यपुराणीयजलोत्सर्गविधिबद्धं । इदं चावश्यकं । यो न कारयते सो तिवापीकृपादिकेति शप्त
मां । तस्य तन्निष्फलं तोयमुपवीजनिवोखरे । वापीकृपतडागेषु संस्थितं प्रथमं जलं । अपेयं तु भवेत्सर्वं

तज्जलं स्रुति कौमिति नि दाव गमात् । उत्सृष्टं च जलं त्यक्त्वा ग्रेयादि पुरोडाशवत्स्य नोपयोज्यमिति के
 वित । अत्र सर्वं संप्राणिनां भुज्जोडं दृश्यत्वात् स्वस्यापि तदंतर्गतं तेर्याजोऽनुदेवताया एवो दृश्यत्वात् स्वस्य त
 द्वावेन यागवेषस्यात्स्यमप्युपयोज्यमित्यन्ये ॥ एवमा रामफलं नादिष्वपि ॥ इति भाविष्ये तत्रोक्तो वापी
 रूपतडागो दिधिः ॥ अथ वापी रूपतडागादिष्वत्यतोयेषु श्वमाज्जीरस्वरवातरस्य करादिस्तत्का
 द्युपघाते सर्वोदकोद्धरणेन शुद्धिः ॥ बहुजलेषु कुंभशतमुधत्यपं वगव्यप्रक्षेपः । द्धु र प्राणि पातेष्वपि
 कुंभोद्धरे पं वगव्यप्रक्षेपः । अत्यतोयोपघाते सर्ववृद्धरश्मि संबंधाद्वायुस्पर्शश्च शुद्धिः । तथा अतिगंभीर
 वापी रूपतडागनद्यादिषु च जलाद्यशुविस्पर्शेयत्रैव स्थले तस्य शस्त्रदेवस्थले परिवर्ज्या न्यत्र शुद्धिः ।
 वापी रूपतडागेषु मानुषस्तत्केहि प्रेसर्वजलोद्धारोद्दृशत जलोद्धरणं पूर्वकपं वगव्यप्रक्षेपाद्वा
 शुद्धिः । वापी रूपतडागजले मनुष्यमरणे तु जलस्य होरात्रमाशौचं । ततः प्रागुक्त शुद्धिः । एवं मंत्रपुरी
 षचर्मरुधिरादि धातु प्रक्षेपे त्रिशकुंभजलोद्धारं पूर्वकयो मन्त्रादिकं मार्जनमिति वाप्यादि शुद्धिः । ए प्रक्षेपका
 तन्मूलवचनानि पितामहचरणकृतायां पद्धतौ दृष्टव्यानि ॥ अथारामप्रतिष्ठां वक्तुं वृक्षारोपणम
 त्कं भाविष्यपुराणे ॥ अश्वत्थमेकं पिबुमंदमेकं न्यग्रोधमेकं दशतीति ली च । कपित्थवित्तामलकत्रयं
 च पंचाम्रवापीनरकं न पश्येत् । पादौ । यत्नेनापि च राजेंद्र पिष्यत्वा रोपणं कुरु ॥ स तु पुत्रसहस्राणामे

जल०

॥१५॥

कएवकरिथति। कर्त्तव्यमिति शेषः॥ भारते॥ कीर्तिश्च मानुषे लोके प्रत्यवैव शुभं फलं। अतीतानागते
वो भो पितृवंशौ च भारत। तारयेद्दक्षरोपी च तस्माद्दृष्ट्वांश्चरोपयेत्। इत्यादि॥ मात्स्य॥ पादपानां विधिं
वक्ष्ये तथैवाद्यानभस्मिषु। तज्जागविधिं वत्सर्वमासाद्य जगतीश्चरन्। अतिर्ग्रीडपसंभारमाचार्यश्चापि
तादृशः। पूजयेद्ब्राह्मणं स्तब्धं देवस्य भस्मे पतैः। सर्वेष्वङ्गुष्ठैः। सितान् पिष्टकैः ते विभूषित्वा पिष्टातकं
सुगन्धिचूर्णं॥ दृष्ट्वा न्मात्स्यै रत्नं कृत्य वा सोमि रत्निवेषयेत्। सूच्या सौवर्णया कार्यं सर्वेषां कर्णवेधनं॥ अं
जनं चापि दातव्यं तद्देवशलाकया। फलानि सप्तवाष्टौ वा कालधौतानि कारयेत्॥ कालधौतानि सौवर्णनिप्र
त्येकं सर्वदृक्षाणां वेद्यातान्यधिर्वसयेत्। धूपोत्रगुच्छनः श्रेष्ठस्ताम्रपात्रै रधिष्ठितान् सप्तधान्ययुतान्
त्वा वस्त्रगंधान्कुत्सेपनैः। कुंभान्सर्वेषु दृष्टेषु स्थापयित्वा नरोत्तम। सहिरण्यान् शेषान् स्नान् कृत्वा बालं
निवेदनं। तथा बल्लोकपालानां मित्रादीनी विधानतः॥ वनस्पतेश्च विद्वद्भिर्होमः कार्या द्विजादिभिः॥ ततः
शुक्लांबरधरा सौवर्णकृतभस्मिणी। सर्कास्यदोहं सौवर्णशृंगाभ्यामतिशालिनी। पयस्विनी वृक्षमध्यादुत्प
तेज्जामुदङ्गुली। ततोभिषेकमंत्रेण वाद्यमंगलगीतकैः। अग्न्यङ्गुः साममंत्रैश्च वारुणै रभितस्तथा॥ तैरेव कुं
भैः स्नपनं कुर्याद्ब्राह्मणपुंगवाः॥ ततः शुक्लांबरधरो यजमानोभिषिजयेत्। गोभिर्विभक्तः सर्वांस्तत्त्विका
समाहितः। हेमस्त्रैः सकण्टकै रङ्गुलियैः पवित्रकैः। वासोभिः शयनीष्वैश्च तथोपस्करपादुकैः। क्षीराभिषेक

न कुर्याद्वा वदितुं यथा सोमश्च सर्पिषः कार्ययेवेः कृच्छ्रतिलैस्तथा पात्राशयः [redacted] समिधः शस्ता [redacted]
 र्थे द्वितथोक्तवः आचार्ये द्विगुणं दत्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत्। अनेन विधिना यस्तु कुर्याद्दृष्टो सर्वबुधः। स
 वीन्कामानवाप्नोति फलं चानेत मश्रुती। इत्यादि। अत्र जलाशयवदारागोप्युक्तं व्यङ्ग्येति चेत्तैः ॥ तथैतत्प्रयोगः ॥
 अत्र जलाशयोऽसर्गोक्तकाले सन्तु सत्याधिवासनदिनात्सर्वेद्युः कृतैकभक्तादिनिष्प्रसोधिवासनदिने
 प्रादुर्भवजपविष्यश्चेत्यादीन्मम सर्वपापक्षयातिता नामत्पितृकुलतारणकाभोगवत्प्रीतिकामो वा रागोऽस
 र्गकटिष्ठ इति संकल्प्य गणेशराजास्वस्तिवाचनमाह्वयजाम्युदयिकश्चाह्मं पुर्वर्तिग्वरणतत्पूजमंडपप्रवेश
 तत्पूजांते। गिस्थापनात्सर्वे आचार्यश्चतुरस्त्रपीडिकामध्ये कृत्वा लवालात्सर्वोषधुदकैः सिक्ता पिष्टातकैः पु
 ष्यमालाभिर्वासोभिश्चालं कृत्य सख्या प्रतिवृक्षं स्कंधसमीपे कर्णवेधं तदुपरि प्रदेशे शलाकपात्रे त्रीजने
 कृत्वा गुग्गुलुन धूपं दत्वा मूलबद्धवतुरस्त्रपीडिकोपरि यवगोधूमषष्टिकंकुश्यामाकतिलवीर्णकात्म
 कसप्तधान्यानि प्राक्षिप्य तेषु जलपूर्णोपस्करान्ताम्रकलशान्स्थापयेत्। प्रतिवृक्षं कलशादिस्थापन
 सेकादिकरणशक्तौ वृक्षाष्टके कुर्यादित्याहुः। ततो गिस्थापनांते गुरुर्वेद्यां षोडशारे सख्याद्या लोकपा
 लांतादेवताजलाशयोत्सर्गवत्संस्थाप्य प्रतिवृक्षं सप्ताष्टौ वेति कृतसंख्याकानि स्वर्णफलानि वेद्यां कूर्मम

न.ल.

॥७॥

करादिपात्रीस्थापने। वनस्पतेर्वीडुं गइतिमंत्रेण सादयेत्। अथ स्य प्रजापतिर्वनस्पतित्रिष्टुप्। ततो ब्रह्मर्षिः
 वां विष्णुं विनायकं कमलां मं बिको भूतार्थं वेति संस्थाप्य सर्वान्पूजयेत्। ततः सर्वेभ्यो ब्रह्मर्षिणा प्रवृत्तं कुंज
 न्यायां पदत्रयं भुवंत्यक्ता जलशयोः सर्गवद्यूपनिखनेत्। ततः सर्वेभ्यो भागांते वनस्पते इति मंत्रेण षो
 ष्ठशतमाज्याहुतीः पलाशसमिधः कृच्छ्रतिक्ताहुतीश्च जुहुयुः। ततो ग्रहादिविभक्तं कर्मांतेभ्यो कादिसमिद्धिर्मे
 वे कृच्छ्रतिक्तेष्वप्रत्येकमष्टाविंशति संख्याको होमः कार्यः। ततः स्विष्टकृत्। एवमधिवासनांते प्रातः कुंडसमीपस्थ
 कालशजलेयं जमानमभिषिच्युः स्नपयेयुश्च। ततो यजमानः सापरांजामुदङ्मुखीमुखे जेतत्र मंत्रः। ईदं
 वनं पवित्रं कुरुष्व शुद्धं पतमस्तमस्तु नित्यं॥ तां तरयतीत्यर्थं। ततो योभिषिक्तं लोकालोकतरतेतिर्यवेति। ए
 कवृक्षप्रतिष्ठायामिर्मवृक्षमित्यहः। ततः समुद्रादूर्ध्वः। ये वा मासे वने दिवः। इति मंत्रद्वयमुक्त्वा जोषु छोदके
 न देवपितृन्संतर्प्य। सूर्यावासाद्भगवतीरिति हीकृते च हि कएवतीरिति च जपेत्। ततो वनोत्सर्गं कुर्यादिति केचि
 त्। सर्वे वा। कुशयवतिः। जलान्यादायाद्येत्यादि। ईदं वनमश्वत्थादिवनस्थवृक्षानामहं ते नाना वक्ष्युर्तव
 नस्पतिदेवता कं स्वीय सर्वपापक्षयपूर्वकमतीता नागतपितृकुलतारणकामो भगवत्प्रीतिकामो वा सर्वसत्त्वे
 भ्यो हमुत्सजे। ततः जहितं मंत्रद्वयं पठेत्। सर्वभूतेभ्य उच्छ्रमयितुं नमूर्जितो रमं तु सर्वभूतानि। स्थितिमदो स
 वादिभिः। सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं वनं ततः॥ रमंतु सर्वभूतेभ्यः स्थितिमदो स वादिभिः। इति। ततो वृक्षस्तज्जस्था

अथ आपि १

राम ॥७॥

शैवचंद्रराजस्येदं उमर्णनमस्तु ॥ १॥ एव एव ॥ १॥